
La primera narració catalana de Narcís Oller, escrita amb Josep Yxart: «La Pagesia»

a cura de Xavier Vall

Les obres de N. Oller anteriors a *Croquis del natural*, les seves primeres narracions editades en català (publicades el 1879 i escrites ben poc abans, quan ja tenia uns trenta-dos anys), han estat força oblidades.¹ Certament, Oller se'n distancia en l'evolució i les comenta irònicament a les *Memòries literàries*.² Així i tot, és significatiu que s'hi deturi a inventariar-les, encara que sigui sumàriament i de manera incompleta, conscient que, tot i que ja no s'hi identifica, expliquen la seva formació.

Oller va fer les primeres temptatives literàries, predominantment romàntiques, en castellà. Hi va escriure, a més a més de diversos poemes i articles, les primeres narracions: novel·les sentimentals, a vegades, prova del model fulletonesc, estructurades en lliuraments (com l'inèdit *El pintor Rubio*),³ novel·letes històriques (com *Don García de Alcaraz*)⁴ i narracions de costums, que l'apropen més, tot i que molt escassament encara, al realisme (com *La venganza del gitano*).⁵

Cal matisar, però, que, abans de les obres de *Croquis al natural*, Oller ja havia escrit en català algun poema, generalment en la tradició que s'ha vingut a anomenar

1. Cal destacar l'estudi que se'n fa a la tesi doctoral de Rosa CABRÉ, *Epistolari Josep Yxart - Narcís Oller (1867-1895)* (Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, 1985).

2. *Memòries literàries. Història dels meus llibres* (Barcelona, Aedos, 1962), ps. 1-8.

3. L'extens manuscrit, escrit entre 1866 i 1867, es troba a la Biblioteca de Catalunya (ms. 1.941).

4. Barcelona, *Miscelánea científica y literaria*, III (1875), ps. 11-13 i 25-29.

5. *Ibid.*, ps. 73-76, 106-109 i 117-120.

vallfogonesca,⁶ alguna peça,⁷ la narració que ara ens ocupa i dos articles publicats a «La Renaixensa»: *Quatre mots sobre la policia urbana i l'ornat públic de Barcelona* i una crònica sobre l'art a l'exposició universal de París, escrita conjuntament amb Josep Yxart.⁸

Centrant-nos ja en *La pagesia. Novella de costums catalanes*, el mateix Oller n'evoca la gènesi a les *Memòries literàries*, però amb diverses inexactituds, que expliquen el llarg temps que separa els fets del record.⁹

Encara que aquesta narració s'havia donat per perduda, seguint el comentari del mateix Oller i perquè no se'n troba cap còpia entre els seus papers ni els d'Yxart, el manuscrit enviat als Jocs Florals no va anar a parar a cap altre «sac» (per fer servir l'expressió d'Oller) que el de la documentació del certamen que es guarda a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona.¹⁰

Com prescrivien les bases, el manuscrit és anònim i la plica es va cremar. En aquest cas, però, a més a més, l'obra va participar-hi sense cap indicació d'autoria, a causa del seu caràcter satíric.¹¹ Així i tot, l'atribució és del tot fiable:

1) L'obra s'ajusta plenament a la descripció que en fa Oller.

2) El manuscrit (cal precisar l'evocació d'Oller que atribueix tota la còpia a un oncle d'Yxart) és escrit amb tres lletres (Josep Yxart: títol, lema i cap. i; Narcís Oller: portada i des de l'inici del cap. II al quart paràgraf del V; tercera mà: des d'aquí al final).¹² El fet que la lletra del primer capítol sigui d'Yxart, tot i que Oller en va tenir la idea i en va redactar sol l'inici (segons ell mateix recorda), s'explica perquè es tracta d'una còpia en net. La tercera lletra sembla correspondre a Fidel Oller i Yxart, germà del pare de Narcís Oller, amb el qual Josep Yxart tenia tan sols un parentiu molt remot.¹³ Aquesta identificació contrasta amb el fet que Oller s'hi refereixi com a oncle d'Yxart, perquè ho és seu i hi té un parentiu molt més directe, però penso que es tracta, simplement, d'una nova mala passada de la memòria, a no ser que obeeixi a una *errata (seu per meu)*. La identificació de la lletra és força segura i es poden descartar, per diversos motius, la majoria dels altres familiars.¹⁴

6. Faig servir el terme *vallfogonesc* en el sentit ampli, tot i que la primera lectura catalana d'Oller i Yxart són les poesies de F. V. Garcia (*Memòries literàries, op. cit.*, ps. 2-3). Aquestes poesies, igual que les d'Yxart, com ells mateixos remarquen, s'inscriuen també en la tradició castellana de les *letrillas*. *Vid.*, per exemple, el poema que envia a Yxart l'any 1871 (R. CABRÉ, *op. cit.*, III, ps. 132-134) o la *Cançó antiga de Pere Rocafort, de la noblesa d'Aragó*, un poema de tema donjoanesc que parodia el romanç històric, datat a Barcelona el 1872 (ms. 1950 de la Biblioteca de Catalunya, ps. 51-52).

7. Per exemple, en una carta a Josep Yxart datada el 1872, li anuncia una peça amb el títol provisional de *D. Prudencio*, sobre un protagonista «aprensivo y miedoso», inspirat en un familiar, i en transcriu un fragment (R. CABRÉ, *op. cit.*, III, ps. 138-142).

8. Respectivament, «La Renaixensa», any VIII, t. I (1878), ps. 177-188 i *ibid.*, ps. 524-527 i t. II, ps. 27-32, 81-90 i 132-143.

9. *Vid. Memòries literàries, op. cit.*, ps. 5-6.

10. Sobre el fons, *vid.* Irmela NEU-ALTENHEIMER, *Per una nova lectura dels manuscrits inèdits dels Jocs Florals de Barcelona: 1858-1899, Actes del Sisè Colloqui de l'AILLC* (Barcelona, Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 1983), ps. 429-458.

11. *Acta de la festa, Jocs Florals de Barcelona. Any XX de llur restauració* (Barcelona, Estampa de la Renaixença, 1878), p. 23. L'anonimat de diverses obres presentades als Jocs sense plica va suscitar una certa polèmica sobre si havien de ser admeses (*vid.* Barcelona, «Lo Gay Saber», II època, any I [15-V-1878], p. 159, en què es defensa la legitimitat de l'anonimat). Aquesta opció va ser la que va prevaler i es van premiar obres anònimes. De tota manera, *La pagesia*, encara que era premiable malgrat l'anonimat, no ho era per respecte a qui havia fet donació del guardó, per l'esperit del premi i pel tarannà dels Jocs.

12. Encara que, a primera vista, pot semblar que l'últim capítol és escrit amb una quarta lletra, no és així, ja que tan sols varia la mida i la inclinació.

13. *Cfr.* les tres cartes seves adreçades a Narcís Oller conservades a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona (carpeta N.O.III 168-374 OLL-YXA).

14. No pot tractar-se dels oncles Moragas, ja que, prescindint del fet que seria absurd designar-los com a parents de Josep Yxart, la lletra de l'únic viu aleshores, Fidel Moragas i Tavern, no correspon a

3) A més a més de *La pagesia*, tan sols concorrien al premi extraordinari destinat a una «*noveleta de costums del camp*» dues obres:¹⁵ la premiada (*La Mercè de Bellamata*, de Martí Genís i Aguilar)¹⁶ i una tercera que no he pogut localitzar entre el fons dels Jocs Florals, que no inclou tots els manuscrits presentats.¹⁷

4) L'estil i la ideologia s'ajusten als d'Oller i als d'Yxart en aquells anys.

No és d'estranyar el fet que aquesta narració fos escrita per Oller amb el seu cosí Josep Yxart, atenent la forta relació que va existir entre ells, particularment en aquella època.¹⁸ Fins i tot, aquell any, Yxart vivia a casa d'Oller a Barcelona.¹⁹ Val a recordar que, poc després, van escriure conjuntament l'article sobre l'Exposició Universal de París citat, firmat amb el jocós pseudònim d'«O.Y.». Cal tenir present també que, encara que Yxart culminarà la seva carrera literària com a crític, havia conreat altres formes d'assaig, la narrativa, la poesia i el teatre i, almenys els tres primers gèneres, els seguirà conreant esporàdicament, en general amb una remarcable habilitat.²⁰ Per tant, no s'ha de menystenir la seva participació. Suposo que la tercera persona que va intervenir en la còpia, en canvi, devia tenir un paper secundari, si no es limitava a la transcripció o a alguna suggerència. Cal remarcar, però, que Fidel Oller i Yxart es caracteritzava per un marcat sentit de la ironia, un «*estilo "guason"*», com deia el mateix Oller.²¹

Com Oller mateix remarca, va propiciar la participació en els Jocs «el rampell de fer una broma», l'absència durant la celebració i el fet que el seu amic Guimerà en fos secretari i altres coneguts mantenidors (circumstància que, tot mantenint la incògnita, permetia de conèixer les reaccions del jurat i de bromejar-hi). La concurrència als Jocs Florals, oberts a la prosa a través dels premis extraordinaris, ve preludiada, però, per l'admiració que van causar a Oller els de l'any anterior (com re-

---

la del manuscrit. Per línia paterna, Josep Yxart no tenia cap oncle carnal i l'únic oncle polític era ja mort. Podria ser que Oller es referís a algun oncle de segon grau, però bona part queden exclosos per diversos motius. Per a més detalls sobre la família Yxart, *vid.* els estudis de Salvador J. ROVIRA, a qui agraeixo la seva amable col·laboració en aquesta recerca: particularment, *Josep Ixart i de Moragas i el seu entorn familiar (1852-1985)* (Tarragona, Impremta Gabriel Gibert, 1989); *El catalanisme conservador a Tarragona: Francesc de P. Ixart i de Moragas (1868-1936)* (Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1989) i *Tres segles de vida catalana: els Ixart*, «*Revista de Catalunya*», núm. 66 (setembre de 1992), ps. 63-81.

15. *Memòria del Sr. Secretari, Anuari...*, *op. cit.*, p. 44.

16. (Pr. i ed. de Jordi Castellanos) Barcelona, Edicions 62, 1969. No entraré en comparacions desiguals, per la diversitat de propòsits, i odioses, però tant per a Oller com per a Martí Genís i Aguilar, l'ingenu ruralisme del qual, tot i els valors de l'obra, resulta fàcilment ridiculitzable des de la perspectiva que aporta la paròdia. El fet que Guimerà, com a secretari, afirmi que l'obra premiada «se distingeix de molt sobre las altres» (*Anuari...*, *op. cit.*, 44), no ha de fer dubtar de l'elogi de la novelleta que comentem evocat per Oller.

17. Abunden les obres d'ambientació o tema rural, però cap no encaixa pròpiament en el gènere. De tota manera, podria ser que s'hi presentés alguna obra en vers, ja que el cartell no especifica que ha de ser escrita en prosa (*vid.* «*La Renaixensa*», VIII, 1 [1878], s.p.) i tenint en compte el predomini de la poesia en el certamen i encara en la literatura catalana en general. Alguns manuscrits conservats s'hi ajustarien, tot i que la interpretació més lògica de les bases és pensar que el premi era destinat a una obra en prosa (Així ho sobrenten «*Lo Gay Saber*», II època, any I [15-v-1878], p. 159). En qualsevol cas, cap altre dels manuscrits no respon, ni remotament, a les característiques de l'obra que descriu Oller.

18. *Vid.* l'evocació que en fa Oller a les *Memòries literàries*, *op. cit.*, ps. 1-2 i la d'Yxart a la seva *Breve memoria y reseña de mis ensayos literarios hasta el presente 1.872* (R. CABRÉ, *op. cit.*, VI, ps. 34-48).

19. *Ibid.*, I, p. 421.

20. *Vid.* Albert BENSOUSSAN, *José Yxart. 1852-1895. Théâtre et critique a Barcelona*, 2 vols. (París, Université de Lille III, 1982) i R. CABRÉ, *op. cit.* Cal remarcar l'interès de les narracions d'Yxart (*Vid.* J. YXART, *Obres catalanes*, Barcelona, L'Avenc, 1895, particularment la recollida a *Contes realistes* [E. Cassany], Barcelona, Eds. 62, 1994).

21. *Vid.* la carta que tramet a Narcís Oller, des de Tarragona, el 25 de gener de 1874, on recull el comentari del seu nebot (Arxiu Històric Municipal de Barcelona, carpeta N.O.III 168-374 OLL-YXA).

cordarà al discurs presidencial del 1896) i tindrà la seva continuïtat els anys següents amb *Sor Sanxa* (1879), *Isabel de Galceran* (1880) i *L'Escanyapobres* (1884).²² Oller, que se'n declararà «fill devotíssim»,²³ comprèn la utilitat que té encara aquesta plataforma, tot i les seves limitacions, i la utilitza procurant de renovar-la en la línia del grup de «La Renaixença». Una actitud similar va tenir aleshores, tot i les dures crítiques posteriors, Yxart, que hi és premiat per *Lo teatre català* (1879). Encara que aquesta primera participació és simplement lúdica i que arremet contra alguns elements que subsisteixen als Jocs, no és antijocfloralesca en si, tot i que ho són alguns dels models de què parteix: la premsa humorística i les paròdies pitarrestesques, admirades i imitades per Oller i Yxart de ben joves.²⁴

La sàtira, despietada, però sense gaire malvolença, es concreta en el patrocinador del premi, Francesc Xavier Tobella i d'Argila, que va oferir una «tombaga d'or alegòrica» «al autor de la mellor *noveleta de costums del camp*». Tobella, perit agrònom i soci d'una «fàbrica d'adobs complets ó sigan fems pera las terras», aglutinava un grup que volia impulsar el vessant agrícola de la Renaixença, el qual tenia com a òrgan d'expressió «L'Art del Pagès. Periòdich quinzenal destinat a la propaganda d'agricultura practica» (fundat el 1877).²⁵ Tot i les seves bones intencions i la utilitat de la reforma agrícola que promovien, resultaven força pintorescos i ridículs. El seu ruralisme exacerbat tenia un caràcter arcàdic, malgrat les pretensions progressistes i una mica positivistes, i s'expressava en un estil que intentava d'arribar als pagesos, sense evitar de caure, però, en el retoricisme. Així es dedueix de la revista, i devia resultar més evident en les seves converses, que semblen el referent més directe dels autors de la novel·leta. Particularment còmica, resultava la dèria per l'adob orgànic, que responia, a la vegada que a la voluntat de modernitzar l'agricultura, als interessos comercials de Tobella. Per exemple, a «L'Art del Pagès», s'arriba a afirmar que «Lo progrès d'una nació, d'una comarca o d'una pagesia és notablement marcat per la quantitat de fems [...]».²⁶ No cal dir que només s'ha de descontextuar la frase per parodiar-la. El pretès regeneracionisme pairalista de Tobella i els seus seguidors (sovint hisendats) és ridiculitzat a la novel·leta a través de diversos recursos: els representen els propietaris rurals dels masos que els pares dels protagonistes conreaven en parceria, el barceloní Llobeta (anagrama de Tobella ric en connotacions), caracteritzat com a «gran propagador de l'art del pagès» i comerciant d'adobs, i el şabadel·lenc Roca, que acudien al camp tan sols quan crida «á los dropos señors de la ciutat que no volen déll mes que'l such y que 'l visitan sols quant lo dona á raitj fet» i que acabaran imposant el matrimoni als protagonistes més per conveniència (això sí, ben argumentada amb «las teorias modernas») que per justícia; per alludir l'escassa incidència en la realitat rural del grup i el seu paternalisme envers el pagès, els guardatermes aconsolen el protagonista, després de ser estomacat pel pare de la seva estimada, informant-lo que «a Barcelona hi ha personas d'influen que defensen los intereses de la femateria» i aquest, convençut, per evadir-se de les desgràcies que tanquen la novel·leta s'acabarà subscriuint a «L'Art del Pagès», fet que denuncia també

22. Vid. *Memòries literàries, op. cit., passim*. A fi de delimitar més la data de l'obra, cal precisar que la novel·leta va ser rebuda pel consistori dels Jocs Florals entre el 14 i el 30 de març, més cap a l'últim dia que cap al primer, ja que figura a la segona llista d'obres rebudes, tancant l'inventari («La Renaixensa», VIII, I [1878], p. 268, on l'obra s'anomena *La Pagesa*, per error).

23. *Memòries literàries, op. cit.*, p. 269.

24. Vid. *ibid.*, p. 2 i A. BENSOUSSAN, *op. cit.*, II, p. 828, o R. CABRÉ, *op. cit.*, VI, ps. 1 i 6-7.

25. La revista es pot consultar a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona. S'hi dona notícia de l'atorgament del premi, però no es fa cap referència a la novel·leta que comentem («L'Art del Pagès», núm. 34 [19-v-1878], ps. 121-122).

26. Joseph Verges y Almar, Hisendat: «En millorar lo[s] fems esta la ganancia», «L'Art del Pagès», núm. 1 (7-i-1977), ps. 6-7.

la finalitat propagandística del premi (fins es detallen els punts de distribució); es caricaturen les mesures promogudes per la revista, per exemple extremant les atencions al bestiar («perquè bó es per l'agricultura que las bestias viscan millor que las personas») o aprofitant l'obsessió per l'adob a fi de potenciar l'escatologia...

L'obra, a banda del que té de brometa circumstantial i de sàtira *ad hominem* i sense que aquesta deixi de ser la intenció primera, parodia la literatura de temàtica rural. Aquest gènere, conreat també en la poesia i en el teatre i que compta amb una llarga tradició, tant culta com popular, és ben present en el romanticisme, que renova el bucolisme clàssic amb una nova visió de la natura i que mitifica el camp com un paradís perdut, i es troba també sovint, amb un tractament més realista, en el costumisme rural. Després experimenta una certa crisi amb el realisme i reneix, renovat i amb una notable fortuna, amb el modernisme. (No em puc aturar a fer una història menys simplista del gènere.)²⁷

La pagesia no sembla imitar cap obra en concret, sinó la literatura rural en conjunt i, particularment, l'idilli, en la seva versió romàntica, amb tocs costumistes, del qual n'existien molts diversos models, que no em puc deturar a inventariar. Oller i Yxart, el 1875, havien manifestat ja el projecte de descriure els costums catalans en castellà, com havien fet diversos autors de llengua castellana en altres terres (Béquer, Fernán Caballero, Antonio de Trueba...) i havien mirat de portar-lo a terme.²⁸ Sembla que aleshores ignoraven el costumisme català, però el 1878 ja el coneixien.²⁹ Com a possible influència, cal destacar *La vida en lo camp* (1867), de Gaietà Vidal de Valenciano, com a peonera de la narrativa costumista rural catalana i també per una certa similitud en alguns aspectes amb la novel·leta que comentem, sobretot pel que fa a la veu narrativa i a les descripcions.³⁰ Sense pretendre d'exhaurir les possibles fonts, cal assenyalar també el conreu del gènere per Joaquim Riera i Bertran, company de feina a la Diputació de Barcelona que té un paper important en l'apropament d'Oller a la Renaixença, el qual aquell any era mantenidor.³¹ En particular, ressalta la semblança del títol de la novel·leta que comentem amb el de les *Escenas de la vida pagesa. Noveletes i narracions varies de costums catalanes* (més tenint en compte que són del mateix any), encara que no s'observen altres ressonàncies clares.³²

La paròdia de la literatura idíl·lica és ben fàcil d'aconseguir. Per a denunciar la concepció arcàdica del camp i la idealització extrema de l'amor, característiques del gènere, només cal caricaturar els tòpics, exagerant-los inversemblantment o contraposant-los a una visió del camp denigrada o, simplement, al *natural* de la vida rural (que Oller i Yxart podien observar fàcilment sobretot a l'entorn de Valls, on el primer va viure la seva infantesa i part de la joventut i on el segon acudia sovint, al Mas Barberà, possessió entre Reus i Tarragona on Josep Yxart residia freqüentment; a

27. Pel que fa al costumisme, *vid.* Enric CASSANY, a qui agraeixo algunes puntualitzacions: *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX* (Barcelona, Curial, 1992).

28. *Vid.* R. CABRÉ, *op. cit.*, IV, particularment les ps. 331-333, 338, i R. CABRÉ, *Josep Yxart: concepte de novella, Actes del VII Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986), ps. 48-49.

29. Per exemple, Yxart ressenya *Quadros en prosa*, de Pons i Massaveu, «La Renaixença» (15-II-1878), ps. 129-131 (recollit a J. YXART, *Novellistes i narradors* [E. Cassany], Barcelona, Curial, 1991). Aquests quadres, per la seva ambientació menestral, li poden servir ben escassament d'inspiració per a la novel·leta.

30. Gaietà VIDAL Y VALENCIANO, *La vida en lo camp. Quadros de costums catalanes* (Barcelona, Llibreria de Alvar Verdaguer, 1867). *Vid.*, en particular, *La pubilla del Mas de Dalt*, on tan sols per la reaparició d'aquest topònim a la novel·leta que comentem.

31. *Vid.* *Memòries literàries, op. cit.*, p. 3.

32. Joaquim RIERA Y BERTRAN, *Escenas de la vida pagesa. Noveletes y narracions varias de costums catalanes* (Barcelona, Impremta de La Renaixensa, 1878).

Puigcerdà, on Oller acabarà estiuejant...). Val a dir que Oller i Yxart veien amb un cert menyspreu la pagesia, sobretot per la primarietat i la ignorància i la ridiculitzen en alguns dels seus escrits. És probable també que la sàtira sobre les desavinences familiars s'inspiri en les de la seva pròpia família.³³

La ridiculització s'aconsegueix, d'entrada, recorrent a l'escatologia, perquè ho propicia la circumstància que motiva la burla, però entroncant amb una llarga tradició.³⁴ Els amants que, fruit de la voluntat dels seus pares d'augmentar la productivitat de la parceria, fan de femeters, es coneixen arreplegant fems i, com a prova del seu amor, s'obsequien mútuament amb aquest producte, que, segons remarca el narrador, dóna vida al seu amor com a les «flors olorosas». Així s'estrafa l'emmarcament de l'idilli en tasques agrícoles més bucòliques.

El fàcil recurs a l'escatologia és, però, tan sols un dels molts que s'utilitzen. El comportament dels personatges, sovint desdint de la presentació irònica del narrador, evidencia el primitivisme de la pagesia. Lluny d'encarnar la bondat natural de les teories de Jean-Jacques Rousseau (parodiades clarament a l'obra), es manifesta en ignorància, malícia i brutalitat: la bonhomia, present sobretot en els personatges masculins (com el pare del protagonista, qualificat de «tauja», bo i remarcant que «aquestos tipos abundan molt entre nostra pagesia»), es deu a la inhibició peresosa; els personatges evidencien un enteniment molt limitat en les converses i en el comportament; es mouen per interessos primaris; abunden disputes ridícules per insignificàncies del regatge, per herències, per dots (fins pel nombre d'eixugamans)... que a vegades arriben a prendre un aire èpico-burlesc; una honra familiar extrema condiciona l'emparentament i fa que se sigui responsable fins de no aturar les calúrnies; abunden les amenaces i les manifestacions de violència física (com la garrota del pare de la noia al seu pretendent)...

El llenguatge dels personatges és exageradament vulgar: variants dialectals, acumulació de refranys, mala dicció i ús impropï de termes cultes, obvietats, tautologies, pèrdua del fil, diàlegs absurds... Aquest registre contrasta amb la retòrica grandiloqüent del narrador, que cau, deliberadament, en els tòpics gastats del gènere: hipèrboles, redundàncies, diminutius afectius, imatges embellidores (sense oblidar encara les clàssiques, com el recurs a les nimfes o al corn de l'abundància), digressions laudatòries (sobre l'amor, sobre l'agricultura o, fins i tot, sobre el treball, potser propiciada pel fet que un altre premi extraordinari dels Jocs premiava una cançó sobre el tema...)³⁵ i «reflexions filosofichsocials», sovint jurídiques o patriotes (entre les quals destaca el tema del dret català, afavorit per la seva actualitat polèmica i per la professió dels autors),³⁶ les quals s'expliquen per la voluntat de parodiar les disquisicions de «L'Art del Pagés» i per la seva presència en la literatura vuitcentista...

33. Cfr. les reflexions sobre la família d'Yxart a partir de la pròpia, sobretot dels conflictes dels Moragas (R. CABRÉ, *op. cit.*, VI, ps. 8-83) i les que es fan sobre «los terribles dramas de la familia catalana» a la novelleta que comentem, força coincidents.

34. Vid. Albert ROSSICH, *Escatologia i literatura*, «El País. Quadern», núm. 533 (24-XII-1992), ps. 1-3 i la bibliografia que hi esmenta. Yxart havia conreat ja la poesia escatològica. Així, el 5 de febrer de 1868 informava Oller que acabava de pulsar «la guitarra» «cantando nada menos que la excelencia del pedo» (R. CABRÉ, *op. cit.*, III, p. 64).

35. Vid. el cartell dels Jocs, *op. cit.*

36. Cal recordar l'interès que el seu oncle, Josep Moragas i Tavern, havia manifestat pel tema. Havia escrit una obra jurídica titulada *L'hereu. Estudio jurídico* (del 1875, però editada pòstumament, amb un pròleg de Joan Sardà i una semblança de Josep Yxart, datada el 1880: Barcelona, Daniel Cortezo, 1888). Oller havia col·laborat amb l'oncle en aquestes qüestions. Així, en una carta al seu cosí Yxart, datada a Tarragona el 12 de gener de 1872, li comunica: «[...] con tío Pepe hemos concebido el plan de escribir una obrita sobre la constitución política, administrativa, mercantil y civil de nuestro Principado y al efecto empezamos ya a hacer estudios históricos y a recopilar apuntes» (R. CABRÉ, *op. cit.*, III, p. 140).

Per obra i gràcia del narrador, la narració s'impregna de fatalitat (l'«enganyador a sort», fa néixer l'amor entre els protagonistes en una edat massa precoç, perquè les penes «comensan à perseguir al pobre» des de la seva infantesa) i de misteri gratuït, ratllant la utilització d'aquest recurs en la novel·la fulletonesca.

D'acord amb el tòpic, no exclusivament romàntic, l'amor s'espiritualitza en extrem: «amb tota sa puresa i simplicitat», uneix «los cors dels dos angelets», enalteix el comportament humà fins el sacrifici i fa a tothom «poeta», però, tot plegat, d'una manera ridícula.

Igualment, es parodia la participació per la natura en els sentiments dels protagonistes, a través de la fallàcia patètica: els olms, tremolant pel vent, aparenten respondre a les bastonades amb què els saluda el protagonista i les estrelles semblen pensades per confegir, amb lletres daurades, el nom de l'estimada, però, tanmateix, «los olms segueixen mormolant i los estels contemplantse en lo espay, sens que fins are ningú haja sabut perquè» i a l'enamorat, després de la pallissa que li dóna el pare de la noia, se li passen les ganes d'adreçar-se als «poetichs» arbres i ja té prou estrelles amb les que veu amb els cops. Més implícitament, la narració s'inicia recreant el tòpic de *la vigília de l'amant*, desplaçat humorísticament a l'hora de la migdiada (l'amor dels protagonistes s'inflama sota una calor aclaparadora, que ensopeix la natura).³⁷

La paròdia (a la qual Oller i Yxart eren aleshores força proclius)³⁸ transcendeix la del gènere per abastar la *literatura*. Fins i tot, es juga amb elements *antinovel·lescos*: «tot es guassa», es desemmascara cap a la fi per excusar de descriure un episodi; abunden les elisions temporals exagerades, la gratuïtat, la inversemblança (fins al punt de forçar el final felix matant grotescament diversos personatges); el narrador a fi d'evidenciar la convenció novellística, es nega a la conclusió perquè, «vençuts» (en realitat eliminats) «los obstacles», el final «no fora novelesch»...

En la trajectòria d'Oller, *La pagesia* suposa, d'entrada, l'ús del català per primer cop en la narrativa i (segons ell mateix pondera) li serveix d'estímul per a noves provatures, en concret encoratjat per Guimerà, a qui li va plaure el «quadret idíllic del començament». Però també, més literàriament, la novel·leta representa un avanç important: en particular, evidencia el tremp caricaturesc d'Oller, que retrobarem en altres obres, sobretot a *L'Escanyapobres*; constitueix un precedent de paròdies posteriors, com *La brusa*; afavoreix el qüestionament de la narració, que el portarà a innovar el punt de vista en diversos contes i novel·les; perfa el conreu, per bé que paròdicament, de l'idilli, que reapareixerà, tot i que a vegades desdibuixadament, en altres obres;³⁹ aporta una incipient plasmació, si bé deformada per la caricatura, del món rural, en què s'ambientaran diverses narracions; se n'enriqueix la descripció amb elements costumistes provinents d'altres autors i de l'observació, i fins de l'estudi jurídic, de la realitat, encara que Oller parodia més pròpiament el pairalisme que no el costumisme; l'obra suposa també un cert apropament al realisme, present en la visió crítica de la idealització romàntica (en què tant havia caigut Oller abans) i en les detallades i precises descripcions, malgrat que l'obra critiqui alguns aspectes positivistes del grup de «L'Art del Pagés»... L'element escatològic podria fer pensar en el naturalisme, però, com precisa el mateix Oller, es tracta d'una narració «ben

37. Vid. Juan FERRATÉ, *La vigília nocturna del amant (notas a un topos antiguo)*, *Dinámica de la poesía* (Barcelona, Seix Barral, 1982), ps. 119-140.

38. Vid. R. CABRÉ, *op. cit.*, *passim*.

39. Per exemple, en l'estada de l'Oleguer a la Coma i el seu enamorament de la Cileta (a *L'Escanyapobres*) o, en versió urbana, en un conte que escriu poc després de la narració que comentem: *El vailet del pa* («Lo Gay Saber», núm. 8 [15-IV-1879], recollit a *Croquis del natural*). Ja el 1868, havia compost un poema adscrit al gènere: *Una imprudència. Idilio* (ms. 1935 de la Biblioteca de Catalunya).

fastigoseta», però «no crua». D'altra banda, ell i Yxart es trobaven encara considerablement allunyats del naturalisme, com evidencien els comentaris que fan sobre *L'Assomoir* un any abans, en què justament retreuen a Zola els elements escatològics.⁴⁰ La relació amb el naturalisme, si de cas, fóra paròdica i tangencial.

Certament, si el canvi idiomàtic i l'aproximació al realisme tenen continuïtat, es deu a nous estímuls, però, així i tot, *La pagesia*, per anecdòtica que en sigui la motivació, va suposar (com hem vist que ressaltava també el mateix autor) un primer pas, una tentina si es vol. Podria ser que, de no donar-la per perduda, Oller no l'hagués recuperada per a la seva obra completa, per diversos motius, però, en qualsevol cas, penso que l'obra té interès, ja no tan sols perquè ens ajuda a entendre'n l'evolució, sinó per ella mateixa.

Pel que fa a la descripció del manuscrit, no crec que calgui sinó afegir que es tracta d'un quadern escrit per les dues cares, de manera força clara (encara que costa de destriar algun tret autogràfic, com per exemple els accents, per la qual cosa, de vegades, la lectura resulta dubtosa en aquest aspecte, però no he cregut necessari indicar-ho).

Em limito a transcriure el text, respectant fins i tot l'ortografia (força vacil·lant) i la puntuació (fora de reduir els punts suspensius a tres). De tota manera, el número, esmeno algunes errates evidents que he detectat (amb un afegitó entre []) i, en sengles aparats de notes, descriu les poques correccions no merament ortogràfiques i comentó diversos aspectes que no he avançat a la presentació.

XAVIER VALL

40. Vid. BENSOUSSAN, *op. cit.*, p. 823, o R. CABRÉ, *op. cit.*, p. 722.

LA PAGESIA. NOVELA DE COSTUMS CATALANAS
LA PAGESIA

Lema

¡Oh bel' alma inamorata!

I

Ya 's coneixian de petits.

Qui 'ls haguès vist, com yò, hauria descobert ben prompte que s' estimaban.

5 Era aquella hora xafagosa del estiu, en que tot dorm ab la major tranquil·litat. Lo pagès fà mitj-diada, embolicat ab sa molsuda manta; lo remat sofreix immòvil los ratjs de sol que per entre 'l brancàm del bosch cauhen sobre sa nevada pell; lo vent, abandona lo camp; las aus no cantan, ni l' espay crusan; los arbres suant goma y ab sas fullas inclinadas com parpellas, dorman enso-

10 pits, y sols romp aquell sublim silenci, la sonyolent remor dels xaragalls, las granotas, las sigalas y los carros que vàn pel pedregal ensopegant com sèrs endormiscats.

En esta hora, en que tot descansa, s'estèn sobre los cors un vel melancòlich de misteri. L' aussella vetlla mès que may per sos fillets; l' home somia amor, gelosia, ò besos y abrassadas de tendresa; calla en lo campanà, la campana, y

15 dins las esglesias la comunitat murmura lo cant de vespres qu' es lo mès incoherent y misteriòs dels del ritual catòlich. Sembla que la rahò enlluernada per l'astre esplendent del dia, navega à las palpentas, en un mar tenebròs; sembla que tot lo foch d' aquell astre, penetra fins al cor y l' inflama y volcanisa; sembla qu'es l'hora del amor, ò mes bè encara, del èxtasis.

20 La enganyadora sort, reunia à dos nens inocens, en aquest' hora perillosa, al fons d' un rieral, qu' ajut d'aigua, portaba invisibles correns de foch. Las vacadas qu' à trench d' auba hi habian remugat l' herba fresca de llurs marges, are no hi pastorarian sens perill; las mulas y caballs que l' atravessaban, no podian ab sas ànimas, ni ab sos cossos, ensabonats de suor, y ab tot y ser de bronso,

25 com bè ho deyan sos rostres morenos, aquell parell de criaturas, se veyan preçisats de tant en tant à refujiarse sota l' ombra protectora d' una fresca figuera, vèr oasis d' aquell desert sorral.

Allí anaban un y altre ab sos cabassets de fèms, à comunicarse sas penas que, ya à tan poca etat, comensan à perseguir al pobre.

30 Siò, filla del *Màs de can Roca*, contaba vuit anys escasament, y son company nomenat Pauet, ne tindria uns dèu ù onse, y era fill del *Màs de dalí*.

Abdos massos eran vehins, y tenian bon tròs de regadiu, ahont s' hi feyan verduras y fryterars, que ab lo vi, l' oli y las garrofas que 'ls trossos de secà donaban ya 'n tenian llurs amos per passejarse [,] fer lo dropu, y regalarshi 'ls estius.

35

Mès com l' arrendament era aparsseria, los masobers estaban interessats, en que la terra produhis molt, y aixis no hi escatimaban treball ni abonos ¡sobre tot abonos! y l' horta era un verdader jardí.

Per çò los masovers hi posaban lo coll, y tenian ocupats à la Siò y à Pauet,

40 en plegar los fems que 'l bestia deixaba per la riera dels *freres* qu' es la qu' hem vist.

Aquella reuniò continua, aquella igualtat d' ofici en l'aislament ben prompte uniren los cors dels dos angelets, fins à fer somiar l' un ab l' altre, y lligarlos per un sentiment molt semblant al del amor, si no es l' amor mateix

45 ab tota sa puresa y simplicitat.

Siò ploraba si Pauet no podia omplir tot son cabasset, y Pauet pagaba ab un grapat de fems una tendra mirada de la Siò.

Ella desafiaba aquella atmòsfera de foch per procurarlihi novas femadas; ell, ab tot y la pena que li daban, si no arribaba à casa ab lo cabasset plè, omplia ab part d' aquet lo de la Siò.

50

Preferia donchs son propi sacrifici al de sa companya.

Y cuan l' home à qui ha tingut d' imposarse com à precepte l' amor al pròxim se sacrifica per un altre voluntariament, casi pot assegurararse qu' es presa del amor.

55 Pauet donchs, estimaba à la Siò, y son amor naixè sens qu' ells ho conegueren.

Llurs cabassets habian donat vida y aliment à molts flors olorosas; dongueren també vida à aquell amor, à ellas comparable.

II

60 La casa del Mas de dalt era d'aquellas construccions d'últims del passat segle que recordan tot plegat per la silueta de sos frontispicis las capsaleras de la mateixa época.

Emblanquinat un temps fins al nivell de sa gran portalada y lo rest del color de fanch enmorenit y esquerdat per la pluja, lo concurs del[s] anys habia esperjit per tot éll la mateixa negror; de modo que ab prou feynas se veyà ni'l rellotje de sol qu'escarbotat y ab s'agulla existia sota' ls finestrals greixosos de la golfà, especie de bocas que rosegan palla, ni l'estrany doçer pintat al fresch que coronaba l'inscripció del any 1787 cuals 1 y 8 sobre los sets cavalcaban.

65 Afeijiuhi á aço lo panell rovellat simulant un gall, la negra barbacana sota la qual hi feyan niu las aurenetas, las oberturas de totas midas sens ordre ni concert y adornadas de gavias, panoxas, enfilalls de vitxos y sébas y figuetas de vidre vert ab balsams, y tindreu l'aspecte de la fachada, semblant á la cara d'un home cremat, lletj y plè de pegats.

Lo reso del casal era destartalat y grandot ab sa corresponent sala, única pesa enrejolada, quartos ab arcoba, menjador ab un rellotje de caixa que tenia pretensions de campaná barroch, ab un cu-cut y un só de la campana qu'açordava; gran cuyna y gran rebost ahont, penjant del sostre's conservaban fruitas de tota mena y al sol hi grillaban patatas y ceballots.

75 Açó era lo pis principal. Los baixos, habitació dels massobers se componian: d'estatble, més gran que tot lo demés (perque bó es per l'agricultura que las bestias viscan millor que las personas) ab grans cortinatjes de telaranya, nius de ratas y pallissa pels mossos; d'entrada ahont, penjats de llurs permodos lluiàn arreus de tota mena (galanas vestiduras de las bestiolas); gran cuyna ab la llar ab campana, cual tinell era rich museo de variada terrissa y ab una porteta que daba pas al jas del majordom y sa dona y al recuartet ahont dor-

85 mia nostre heroe, palau de sos somnis infantils, núbuls que's bressaban entre l'estampa del Beyat' Oriol y lo morral del gosset nomenat Mustela.

Mes, sortim de la casa y amen á descriurer lo teatre de las escenas següents.

90 Aquest es lo devant de la masia. A un costat, unit á la casa, lo corral: al altre los sellers y portxo pels carros; al mitj, frente la porta, l' emparrat y detrás l'era ab munts de ferro, feixos de llenya y pallissa.

¡Quin moviment, quina vida en aquest petit escenari! Venian á passei-
jarshi com á son natural esbarjo la viram y los porchs, los ánechs y la Muste-
la, la cabreta y la masobera. Esta, sentada al brancal de la porta surgia mitjas
95 blavas ó triaba llavors, veyá entrar y sortir los matxos de l'estable, los carros
dels sellers y era felis entre'l moscam y lo burgit de las bestias qu'á son entorn
pidulaban, la flaire de la femta y un sol de justicia. ¡Cóm nó, si essent son mar-
rit femater no giraba'ls ulls en lloch sens veurer com creixia la mercaderia! Ya
las mulas al sortir, soltaban per despedida grans muñochs groguenchs, riqui-
100 sim abono, mentres los porchs en un recó alsaban las recargoladas cuetas
obeint á la dolssa veu de la naturalesa y los ánechs y pollets esquitxaban per
tot arreu la gallinassa, la cabra feya pildoras com cap apotecari, y la Mustela
cosas majors en quescun indret.

¡Quin bé de Déu! Tresors qu'un dia augmentant lo caudal del femater, no
105 serian sols pámpols y fruytas, verdura y alegria, sino diners contants per lliu-
rar de l'aborrida contribucio de sang —¡mal haja Castella!— á nostre héroe.

III

Ensemps que la bona Teresa, una hermosa tarde de primavera tencaba'l
bestiá al corral, derramant de sa falda, com del corn de l'abundancia, segon,
110 y heinas, Toni lo masober, Pauet, ya de 18 anys y los mossos de la casa.

Toni venia encaparrat y Pauet semblaba no pogué apartar la vista del Mas
de c'an Roca qu'entre l'espessor del[s] fruterars s'alçaba allá devall com altre
sfinje misteriosa á quals preguntas sols ell sabia respondre.

115 Pauet y los mossos entraren á la casa y Toni, veyent á la Teresa, ab veu
misteriosa li digué:

—Ab bonas firas que no te'n sabras avenir...

—De qué? —exclamá ella comprenent pel tó y la fesomia de son marit
que's tractaba d'una noticia trista.

120 —Pauet m'ha dit que vol casarse ab la Sió —respongue lo marit, rás y
curt.

—¡Qué dius are!

—Lo que sents.

—Ab bonas firas m'has dejat blava.

—Digas blava, digas groga, açó és açó.

125 —Veus aquí perque l'altre jorn á mercat la Mariona me vá dir que no par-
lés gaire d'alegrias: qu'una'n sabria qu'em faria prevaricar! Qui m'ho habia de
dir! La filla d'aquella bacona!... ¡May, Toni, may!

Toni, capficat, miraba á terra.

—¡La filla de la filla de la meva sogra! —añadí la Teresa ab veu irónica.

- 130 —Qué dius are? —esclamá lo marit— ¡La filla de ma jermana! Ahont tens lo cap?
 —Lo tindré'ls peus, tros de ruch... ¿De qui es filla la Sió?... Es filla de la jermana del Pó.
 —De quin Pó?... Encare'm ferás renegar!
- 135 —Del méu marit.
 —Com del téu marit? Que no soch yo ton marit?
 —Del primer... ¡Quina papa mes espessa!
 —Vaja dona que ya hu entenia...
 —Donchs ves si yo... ¡Mai, Toni, may!... Després que per ella'm vaix sentin bascantada... qu'un vá treure la calaixera y las arracadas al carré cuant vá morí lo Pó.
 —Bé no'm parlis mes d'en Pó —digué'n Toni mitj cremat.
 —Que fins vá di que'm faria anar per justicia perque li robaba l'ull de fruit, y no habia portat més que dós ejugamans. L'embustera! Cuan de llansols
- 145 de bri, mocadors de pita y de tot bé de Déu de roba blanca'n sa vida ne tindrà com yo per més que visca! Embustera!...
 —Bé, sosségat, sossegat y pensati, perque Pauet, de cap al vespre, te'n ferá sabedora.
 —Mal llam! Ay, Senyor, deteniume ¿Y perqué l'hi ha dat are aquesta fal-
- 150 lera á'n aquell ruch?... ¡May, Toni, may!
 —Pero ya sabs cuan l'hi donan de dot?
 —A quí?
 —A la Sió, dona. Qu'ets llussa.
 La Teresa més calmada digué cambiant el tó per un moment.
- 155 —Cuan l'hi donan no hu sé; deyan oncesentes lliuras... Però ¡may, Toni, may! ¡L'embustera!...
 —Déixat de rahonotas q'áço sont vuits y nous. Si té cuartos qu'hi ferem... y pénsati qu'avuy te fará la *proporció*.
 —Qui?
- 160 —Pauet, caraina! Y mira, yo no mi fico, sabs; pero dihuen qu'es endresada.
 —No faltaba sino que tú li fessis la part.
 —Donchs yo ya't dich que li diré que nó.
 Y barbotexan abdós se ficaren dintre la casa ensemps que començaban á
- 165 lluir las primeras estrellas.

IV

Tot era quietut al entorn del Mas de dalt, cuan s'obrí la porta ab molt silenci y dejá sortir un raix de llum y un bulto embolicat ab una manta. Ho di-rem?... Aquest bulto era Pauet.

- 170 Passá com sombra misteriosa per sota l'emparrat, y, á la llum de la celistia qu'humitajaba las plantas vá lliscarse per un caminal cobert d'arbres fruiters y's perdé ben prone de vista.

Quina escena! Un home ubriacat d'amor volaba als braços de s'aymia á través dels camps adormits. Los estels pampallugaban en l'espay; pareixianli los llums ab que celebraba l'univers llur ventura, y ell, que no sabia de llegir,

175 deya, confexin aquellas lletres d'or: «Sió». Pero lo mateix que si digués
Llúcia; los estels seguian pampallugajant.

No os heu sentit may commoguts més que per los acorts d'una orquesta,
per la gran harmonia d'imperceptibles remors que vibran sota l'alfombra de
180 del mateix modo que tot es fosch y per tot una desvenescuda ráfaga de llum,
com alé impalpable acaricia los contorns dels objectes. Per qui s'en l'amor,
aquestas horas son deliciosas. Lo fill del femater, com sentia l'amor, delicio-
sas las trobaba.

Qué vol dir viure entre fems, si l'amor ha' ns fá poetas! Per ventura no pot
185 sentir, no pot estimar, qui distinjeix la buyna de la colomassa y sab dar á cas-
cuna d' ellas s'agrícola aplicació? ¡Oh, agricultura, agricultura, mara nostra,
font de plahers que, tornantnos als braços de Naturalesa, fás als homes més
homes y á las donas més donas!...

Mes, seguim á Pauet. Ya camps á través h'arribat al torrent dels frares, ha
190 saltat un regueró y ha saludat los primers olms del Mas d'en Roca. ¡Com li
contestan bellugant sas fullas plantejadas ab soaus remors! Muts testimonis
de sos fortius passos de cada nit, li sembla qu'el coneixan ... y sempre que hi
passa los hi clava bastonada.

La primera veu que fá deturar son pas es l'odol prolongadissim y trist del
195 gós de la masia, aymador de la Mustela. Mes, se sent un remor com d'algu que
vol impedirli que lladre, que revela á Pauet la presencia de s'aymia, y després
sols s'óuen alguns grifiols confossos. Torna á emprendre la marxa aquell... los
olms segueixen mormolant y los estels contemplantse en lo espay, sens que
fins are ningú haja sabut perquè.

200 Brilla una llum en la finestra baixa de la casa... Ya surt una sombra...
Pauet s'hi acosta dient —Sió!... Ella mormola entendrida —Pauet!... Y de
sopte, garrotada!!

Crits, asbalot, lladrechs, renechs dels combatents, rompen lo silenci de la
nit. ¿Qui era l'atrevit que li cascaba? N' ho sabem ni'ns fá rés saberho. Lo que
205 si sabem es que Pauet s'entorná ab la cua entre camas y aquella volta no vá sa-
ludar als poetichs olms, ni va alçar lo cap á las estrellas. Prou n'habia vist
mentres l'espolsaban.

Pobre Pauet! De primer té una conversa ab sa mare y's tiran los plats pel
cap, porque ella no vol consentir ab son propósit de matrimoni; després surt á
210 passá l'estona ab la Sió y vol la sort que ni sisquera la puga veure aquella nit,
y per últim al tornar á casa li donan á mitj camí lo «*quien viva*» los guarda-
termens que, habent sentit la fressa de la passada lluyta se dirijían al Mas de
c'an Roca.

Prompte descubrí qui eran, y excitat per l'esperit d'odi los preguntá:

215 —Qué fá un femater ab un cas aixi?

Un dels guardas, home molt despert, li respon:

—A Barcelona hi ha personas d'*influen* que defensen los interessos de la
femateria, y pots anar á demanarlosi un bon consell.

—Si, minyó —añadí l'altre— cregas que lo que't diem es l'esperiencia y
220 l'esperiencia es mare de la ciencia... Tal farás, tal trobarás... y no digas blat
que no sigui al sach...

Ab quals açertadas rahons, Pauet vá tornar mes consolat á casa sua dispost
á no dir rés á ningú per por que fós aquell cas nou entrebanch y motiu de de-
sunió entre sos parés y los de la Sioneta. Perque... are ho hem sabut... qui'l vá
225 solfejá era'l pare d'aquesta.

Es inútil dir que lo fet relatat vá arribá á las orellas dels pares de Pauet, ab lo cual creixeren las rancunias de la Teresa, y Toni's trová compromés y obligat á decidirse en contra del casament que, fins are, si bé no s'atreuía á confessarho, no li habia semblat mal. Toni era un taujá, home irresolut y poch amich de renyinas, d'aquells qu'á tot dihuen «yo ab açó no m'hi fico?» «d'açó s'en cuida la dona».

Aquestos tipos abundan molt entre nostra pagesia; degut á la importancia qu'el Senat-Consult Veleyá concedeix á la dona, y á la indiferencia gran ab que ha sigut mirada pels legisladós l'agricultura; lo cual es incomprendible en un pais que ha convertit las pedras en pá y... pá ben tou.

Pero dejant aquestas reflexions filosofichs socials, aném á esbrinar lo que sucshaía entre las familias dels dos ex-plega-féms.

Hem vist que la mare de la Sió era cuynada de la Teresa, y sas mútuas antipatias eran lo resultat d'un d'aquestos terribles dramas de la familia catalana en que tots hi son per l'olla y las fillas d'una casa, jermanas del hereu, reben sempre ab desagrado la tendre donçella qu'aquest esculleix per companya, dita *jova*. Las cuynadas se posan de costat de la mare que, com sogra, no veu tampoch ab bons ulls á la arribada; puig com l'hereu ho es tot mort lo pare, la jova ho es tot, com á dona d'el hereu, y mare y fillas se crehuen desbancadas dins de la mateixa casa payral. ¡Trista situació! Llaboras comença una guerra sorda, pero grandiosa y altamente poética, ya que's tracta de los sentiments humans que son los grans sentiments entre'ls homes. Veus aqui perquè la Teresa estava endemoniada contra la Tuyas mare de la Sió y tenía com á deshonor gran que la sang de sas venas se barreixés ab la sang de las venas del altre, perque açó de la sang es cosa molt delicada y ningú á Catalunya vol emparentar ab gent de mal *sangro*, y menos entre nostre honradissima pagesia, desgraciadament avuy poch atesa en nostra llegendació civil y penal.

Aquesta rancunia y malestruguesa, va ser fomentada per carrers y plasas, per lo *chiuchiu* del vehinat; que l'home, com mes vehí, mes enemích es del home. ¿Suposará aixó que no ha nascut sociable?... Qui sap... qui sap!

S'afegí á aquesta antiquissima, mortal guerra, y terrible obstacle del matrimoni dels dos enamorats joveçells, que un día lo pare de la Sió, dit Jaume, va sabé que la familia de Pau s'*habia deixat dir*, si ell y la séba dona, paraban un parany al minyó y olorant que tenía doblas de quatre, l'arrimaban á la filla, á despit de la voluntat dels *jayos*. Allavoras Jaume, que era home mol delicat, (no de salut,) se va cremá, y diguè un dia á plassa, eixin de misa, á Pauet:

—Mira, Pauet, yo ya se que la noya 't porta *afassió*, y no'm sabria greu que te l'amportesis, avans no passi un pagés dels del dia, que portan calsas llargas, y arraconan lo *justillo*, y 's posan blusa que semblan gabaitx; tu ets bon minyó, per treballá no n'hi ha un altre, y coneixes la mercadería com poch n'hi haigin... vaja que m'agrada... pero... ara no sè que anaba a dir.

—Deyau... *pero*...

—Ah sí; pero... tos pares sembla que no hi venen bé, y yo may voldria que 's pogués dir que Jaume Faba vol casá la noya... además que, conech á ta mare la Teresa, que es *incapás* de embolicá' l cel y la terra y...

—La mare, mal me esta'l dirho, es una tafanera.

—Ah!... gracia á Deu que vens á la rahó;... donchs bé; dirá que *cesta*; que

- 275 *ballesta* qu'estu que 'l otru que 'l de mes allá... y vaya que no vull que tornis á festejá la Sió, *fins y afins* que hi vingui bè totom; lo primé, es lo primé.
 —Donchs mentres ella no m'ho digui, yo aniré á veurela.
 —Tu t'en guardarás prou... y no 'm trenquis lo respecte... Si ho fás te prometo un far de llenya.
 —Oh! Jaume, veureu, aixó aviat está dit.
- 280 —I fet... que totom sab que Jaume Faba es home de paraula.
 De resultas d'aquesta conversa, va tenir la proposició de Pauet á sos pares, y mes tart lo fart de llenya promés.
 Cuan Toni va sabé lo sucshuit, resolgué, exitat per Teresa, d'anar á trová l'amo del Mas d'en Roca á darli queixas de son masover, que aixís habia tractat á son fill, y que pensaba fer, segons deya, fins impedilshi l'aigua del regueró, que ya era de temps niu de disputas, y á que Toni tenia dret á la mitja nit de cada dimecres.
- 285 Toni, com ya hem dit, era un carácter noble, y sempre anaba á conseguir los seus fins per sota má, y ab tota la diplomacia d'expandenya s'en vá aná á trovar l'amo del más d'en Roca per omplirlhi 'l cap.
- 290 Mentres aixó tramaban los grans, los petits, plé lo cor de aquet sentiment dolcisim qu'en dihuen *amor*, rey de terra y mar, passaban mil y mil amarguras y traballs per comunicarse com avans, encoratjarse en la fera tempestat d'odis qu'á son entorn rujia, darse las mans en mitx d'aquella espessa fumareda de rancunias, y ab lo cap enlayrat y sonriyent al sol de llur ventura, esperar la ansiada hora de delicia.
- 295 ¡Si 'n van passá de trifulcas! ¡Sort del treball! benehit treball, ver company del home, prehuada conquesta d'Adam, lo primer á qui s'ocorregué treballá per matá la estona! Bé's vritat que á un home sensa melich no li costa tan ajurpirse.
- 300 En lo treball trobaban llur consol.
 Sió no desmayá ni un moment, ferma com un roure; pagesa verament catalanesca, era fidel á son primer amor, y á voltas un muntet de féms li feya venir las llagrimas als ulls, recordant lo temps felis dels cabasets. Ni'ls crits de son pare, ni una qu'altre *castanya* de la Tuyas apartaban de son cort y sa memoria la imatge benvolguda de Pauet, qui, per sa part, corresponia ab igual fermesa á sa anyorada. Perque aixó tè l'amor, y no sabem com no s'ha reparat avans, com més contredit, mes creix. Sembla un foch combatut pel vent. Com mès vol aquest esbarriarlo y ofegar-lo entre fums, mes s'enlayra la flama... Si,
- 310 señors, si.

VI

L'amo d'en Jaume escoltá a en Toni, com qui sent plóure, y las cosas van seguí en lo mateix estat fins que vingué l'estiu.

- Ya es sabut que aquesta estació del vi, en la cual la terra, com dona recien parida, coronada de pampres y fruitas, se estén humida, fadigada y febrosa en braços de la tardó, te'l privilegi de cridar al camp á los dropos señors de la ciutat que no volen déll mes que'l such y que 'l visitan sols cuant lo dona á raitj fet, semblants als nins que s'acostan á la mamella de la dida cuan la vehuen plena y rodanchona.
- 315

Vingué, donchs, l'estiu, y tan l'amo del mas de dalt, com lo d'en Roca,
320 anaban á passar temporada á sas respectivas hisendas.

L'amo del Mas de dalt, se deya Sr. Llobeta y vivia al carrer de Semoleras de
Barcelona; l'altre, amo del Mas de c'en Roca, se deya Roca porque s'ho deya'l
seu Mas, y era de Sabadell, habitant al carrer del Pedregar N.º 9 Segon Pis, á
325 ma dreta, al costat de una chocolateria, una casa que te guarda rodas y dona
per detrás al carré de la Esglesia, de modo que no 's pot equivocá.

Abdós, donchs, prompte s'enteraren per sos respectius masovers de las
renyinas de la familia y l'amor dels noys; y essent com eran dos animas justas,
volgueren posar pau á las unas, y fer la felicitat dels altres; no sols per desitj
del bé, sinó porque ls'hi convenia, puig ya hem dit que eran dós animas jus-
330 tas.

Lo Sr. Llobeta, además, era un gran propagador de l'art del pagés, y com
aquet, segons las teorias modernas, te per base 'l matrimoni civil, volgué ab
gran empeño casar á Pauet y la Sió. Comersiaba ab abonos, y la séva gran má-
xima era que «com més gent, mes producció». Ara bé: ¿quin modo hi ha de
335 fer gent? Unir la gent feta per medi del san matrimoni.

Resultá d'aixó, que despues de molts vistas y conferencias entre 'l Sr. Llo-
beta y el Sr. Roca pogueren avenir las dos familias, fins á comprométs á que
tot acabés passant á fer los capítuls.

VII

Lo dia 6 de Octubre de aquell mateix any, arribaren á la vila cap de partit,
340 dos carros tirats per dos rodanxonas mulas, alegrement enflocadas, ab camp-
netas y cintas, que pararen al *hostal pintat*. D'ells se desprengheren primer los
homes, vestits de las festas, y ab la barretina nova, y despues llansarense als
seus braços, com ninfas que surtan dels nuvols, las donas que al baixar, se ls'hi
arremangaba la falda y deixaban veure sas grossas pantorrillas ab mitjas de cap-
345 pellá, ¡Y que n'anaban de macas! Quins colós més virolats la Sió, y com li es-
queyan! Semblaba un *moro de foch*! Portaba lo mocadoret del cap, lligat sota la
barra; y ensenyaba las arracadas llargas y mol guarnidas de vidrets y metall
pintat, com aquellas custodias de plom ab que jugan los infantets. Lo moca-
dor del coll era de crespó groch, ab flors de tomátechs y pebrots, y mol esti-
350 rat sobre la arrodonida espatlla, clavat per la punta á la cintura. No era noya
de grans pits, pero la grossa pala del cosset, encara ls'hi oprimia, de modo
que'l seu cós semblaba una *mancha* de manyá. De mitj en avall no 'n parlem!
Las tabellas que amagaba y las que se 'hi veyan eran ensisadoras! Lo devantal
ajustadet, s'entmotllaba á sa panxeta de doncella, y seguín sas graciosas voras
355 portaba la vista als peus calsáts aquell dia ab sabatas de columbriana.

Pel mateix estil vestian las dos esdevenidoras sogras, solsament que los co-
lors de las robas eran mes foscós, las arracadas més antiguas y los pits més cai-
guts.

Pero qui's podia titular héroe de la festa, era Pauet. Al cap la barratina
360 morada, afeitat de cara á pel y á rapel, al coll un mocador vermell nuat y sob-
bre 'l nus un anell falsa, lo jech de vellut negre, ab lo coll que li pujaba á
modo de estola donant descans y corvatura á las rucas de son clatell, armilla
de color, y faja vermella y pantalon ample y llarch fins als peus, calsats ab

365 blanquíssimes mitjes y esperdenyas novas de sintas negres llustrosas. Portaba un clavell á l'orella, un puro de cuarto à la boca y á la buchaca de l'esquerra, sobre 'l cor, lo mocador d'herbas y la pataca de cuiro ab una bolera pintada.

Los demés de la comitiva eran parents y quichalla, tots fent brometa, ampenyense y ataconánsen l'espatlla sens tó ni só.

370 Del Hostal pintat sortiren dirigintse á cal notari, arrenclarats com si anaren a un bateix y cadascú al lloch que li pertocaba; ço es, los petits al devant, despues las dones y per últim los homes.

La gent sortía á las portas per veurels passá y, á cada llembregada del veynat, la Sió 's tornaba roja de cara y de mans y Pau feya l'ullet al jovent.

375 Un amich que vá trobar li digué: «Amigu quin una que t'en cascas» y las donas, inclós la novia, que ho sentiren esclafaren ab una gran rialla ab pudor verament catalanesch.

380 Ya 'ls tenim á c'al notari. L'escriptori es petit. No queda cadira sense ocupá per la numerosa comitiva, agrupántse á un costat tots los de una familia y á un altre tots los del altre, los noyets s'assenten als peus de las donas y lo notari que presideix en sa cadira de brassos, obra la sessió imponent silenci á un nen de bolqués que ha portat una esdevenidora cunyada.

—Ya ho he dit qu'aquet ho espatllaría tot,— crida Jaumet que, posantse de peu, anaba á comensar solemnement l'esposició de sas pretensions.

385 ¿Més á que descriurer l'escena si tot es guassa? Consti sols qu'á la mitja hora los dos excerssits arreglats en batalla habian romput los fochs. La gatsarra era espantosa. La Teresa y la mare de la Sió se treyan los draps al sol. De las demés donas, las unas hi volian posar pau, las altres hi posaban mes foch. Jaume tot era dir qu'era «home de bé». Algun qu'altre objectaba d'en tan en tan «Mara de Déu, deixeho corre». La criatura de mamas vinga plorar; lo notari 390 encreuat de brassos com home pacient acostumat ya ab aquellas escenas y las dós enternidoras, las dos sublimes, las dos ideals victimas de tanta brega, feyan lo bot mirantse de reull. ¿Que dich lo bot! La Sió sanglotaba ab lo cor partit!

395 ¿Què habia passat? Una cosa verament grave. Se tractaba d'un aixugamá. La Teresa volia que sa nora n'hi portés sis y 'ls pares de la Sió sols ne volian dar cinch. Be es veritat que la cuesti, no era del aixugamá sinó del *punt*, y val més un punt que mil lliuras, ó si volen, qu'oncesentas qu'eran las que tenía la Sió.

VIII

400 Han passat cinch anys. La Teresa un jorn, ¡paf! cau á la bassa dels fems. Fora'l primé obstacle!!

Un altre jorn hi peta Toni. Fora'l segon obstacle!!

Un altre jorn comença Jaume ¡Ay no sé qu'em tinch, ay no sé qu'em tinch!... Ell que hi cau. Fora'l tercer obstacle!!

Tuyas vá morir d'un far de cargols. Fora 'lúltim obstacle!!

405 Pauet, per consolarse 'p va soscriurer al «Art del Paigés», revista d'agricultura que 's publica baix la ilustrada direcció de'n Fransech Javier Tobella, périt agrónom, Soci del Institut Agrícola de Sn. Isidro, de l'associació catalanista d'escursions científicas & & &. Se soscriu en la administració de la Re-

naixensa — Portaferriſa 18 baixos y en las llibrerias de Verdaguer, Puig y Masferrer.

Are lo que no sabem es si 's van casar. Ni que 'ns importa si, fora los obstacles, lo casament no fore novelesch.

Fi

Correccions no merament ortogràfiques del manuscrit

- 24 bronso, com] bronso, y com *a.c.* (y *del.*)
- 30 *can Roca*] *add. s.l.; a.c.; probablement, dalt (del.). Amb aquest terme es designarà, tot seguit, el mas del protagonista.*
- 34 passejarse fer] passejarse y fer *a.c.* (y *del.*, oblidant d'afegir-hi una coma).
- 49 li daban] *a.c. sortia (del.).*
- 77 fruitas de tota mena y al sol hi grillaban] *add. s.l.*
- 344 grossas] *add. s.l.; a.c. magras.*

Altres notes

¡*Oh bel' alma innamorata!*] El lema és obligat per les bases dels Jocs. Podria ser que es tractés d'una citació, que no he pogut localitzar. Encara que la forma italiana més freqüent és *anima, alma*, forma antiga i poètica, és àmpliament documentada (*vid. Salvatore BATTAGLIA: s.v. alma, Grande Dizionario della Lingua Italiana*, Torí, Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1961. Agraïexo l'assessorament a Gabriella Gavagnin). En qualsevol cas, l'apòstrof al personatge (en italià potser per les seves connotacions bucòliques, romàntiques i operístiques) parodia aquest recurs tan freqüent en l'idilli. La bellesa de l'ànima contrasta, deliberadament, amb els elements escatològics que envoltaran la relació amorosa. Val a afegir que, estimulat per una paròdia del *Ramaiana* feta en castellà per Oller, Yxart, el 1875, havia parodiat Dante estrefent l'italià, com poc després parodiarà Victor Hugo en francès (*vid. Rosa CABRÉ, op. cit.*, IV, ps. 406-411 i 420).

- 15 lo cant de vespres qu' es lo mès incoherent y misteriós dels del ritual catòlich] Suposo que aquests qualificatius es deuen, respectivament, al fet que es tracta de la pregària litúrgica que inicia el dia eclesiàstic, justament quan es clou el normal, i a les connotacions de l'hora en què es resa.
- 36 aparsseria] 'parceria'.
- 76 açordava] possible variant d'*eixordar* per influència de *sord* (*s.v. assordava, DCVB*).
- 81 permodos] variant de *permòdols* (*s.v. permodo, DCVB*).
- 86 Beyat'Oriol] Josep Oriol, beat des de 1806, encara no havia estat canonitzat. D'origen barceloní, serà molt venerat a Catalunya, ja en el seu temps.
- 86 Mustela] El nom és força tòpic. Així, el trobem també a *La família dels Garri-gas*, de Josep Pin i Soler, que ni Yxart ni Oller encara no coneixien.

- 96 burgit] variant de *brogit* (s.v. *burgit*, DCVB).
- 99 muñoc] variant de *manyoc* (s.v. *munyoc*, DCVB).
- 105 diners contants per lliurar de l'aborrida contribució de sang —¡mal haja Castella!— á nostre héroe] s'alludeix l'exempció del servei militar amb el pagament d'una certa quantitat. Per cert, el mateix Josep Yxart se n'havia beneficiat: quan es va reimplantar la llei de redempció, el seu pare el va rescatar (*vid.* Salvador J. ROVIRA, *Tres segles de vida catalana: els Ixart*, op. cit., p. 72). La maledicció de Castella, alhora que ridiculitza el pretext patriòtic de l'exempció (que contrasta amb la designació del protagonista com a *heroi*), parodia aquest recurs freqüent en la literatura patriòtica catalana, el qual, generalment, tenia més un caràcter retòric que no plenament polític.
- 108 segon] variant de *segó* (s.v. *segon*, DCVB).
- 116 ab bonas firas] No he pogut trobar el significat d'aquesta locució, reiterada a la 1. 123. Pel context, sembla equivaler a l'expressió *a bona fe* (no sé si hi guarda cap relació etimològica o si, simplement, cal emparentar-la amb els molts modismes formats amb la paraula *fira*). A *L'Escanyapobres*, apareix la variant «en bones fires» (Barcelona, Edicions 62, 1984, p. 40).
- 126 prevaricar] El terme no implica un ús caricaturesc del significat jurídic, ja que pot tenir un sentit més ampli.
- 133 Pó] 'reducció familiar i vulgar de Jepó, forma diminutiva del nom propi *Josep*' (s.v. *Pó*, DCVB).
- 137 papa] 'acció de menjar', en llenguatge infantil / 'cosa comestible; menjar, especialment dels infants petits' (s.v. *papa*, DCVB). En sentit figurat, possiblement afavorit per *pap* ('l'interior de l'home, el lloc on guarda els seus secrets o d'on es treu les paraules que diu', s.v. *pap*, DCVB): 'ment' o 'conversa'.
- 143 ull de fruit] deformació d'*usdefruit*, per parodiar la mala dicció de les expressions cultes en el llenguatge vulgar, propiciada per l'existència de diverses expressions formades per *ull* seguit de la preposició *de* i per les accpcions hortícoles dels substantius. La deformació del llenguatge jurídic devia divertir especialment els autors, advocats.
- 157 vuits i nous] 'expressió usada per a qualificar d'inconscient allò que diu una altra persona' (s.v. *vuit*, DLC).
- 158 *proporció*] confusió de *proporció* amb *proposició* per parodiar les impropietats freqüents en el llenguatge vulgar.
- 217 d'*influen*] vulgarisme, 'influent'.
- 225 solfejá] 'pegar' (s.v. *Solfa*, DECLC).
- 233 Senat-Consult Veleyá] 'Senatconsult (decisió senatorial en resposta a la moció o la consulta d'un magistrat) degut als cònsuls Marc Sullà i Vellei Tutor (c. 46 d.C., estès a l'ordenament jurídic català des del segle XIII), pel qual és concedida una excepció a qualsevol demanda o petició judicial que tingui per objectiu l'execució d'una obligació assumida per una dona o per haver donat fiança o acceptat préstecs per compte d'altri' (s.v. *vetleia*, GEC).
- 238 cuynada] cunyada.
- 248 Tuyas] aquest nom, reducció de Gertrudis, reapareixerà a *L'Escanyapobres* per designar la dona del protagonista, que té en comú amb aquesta l'avarícia.
- 251 *sangro*] 'sang en el sentit d'herència física o de temperament' (s.v. *sangro*, DCVB). Mentre en aquest diccionari es qualifica de castellanisme, Joan Coromines considera «estrafalari» fer-ho (DECLC).
- 255 ¿Suposará això que no ha nascut sociable?] al·lusió a les teories de Jean-Jaques Rousseau: «[...] *Je vis partout le développement de son gran principe, que la nature a*

- fait l'homme bereux et bon, mais que la société le déprave et le rend misérable»* (Rousseau *juge de Jean-Jacques*, diàleg III).
- 259 *doblas de quatre*] 'moneda d'or que valia una unça, 80 ptes.' (s.v. *dobla*, DCVB).
- 263 *afassió*] pronúncia vulgar d'*afecció* o *afició*.
- 265 *justillo*] castellanisme, 'el mínim'.
- 269 *no hi venen bé*] *venir a bé*: 'donar conformitat, estar d'acord amb una cosa' (s.v. *venir*, DCVB).
- 271 *incapàs*] com remarca el subratllat, el terme té un sentit peculiar: segons es dedueix del context, vol expressar el contrari del seu significat habitual. Es tracta d'un vulgarisme, encara viu, similar als que registra Coromines: *encapàs* i *acapàs* (DECLC), amb la particularitat que el mot s'ha assimilat al seu antònim, circumstància que devia divertir particularment els autors de la novel·leta.
- 273 *que cesta; que ballesa*] *que sesta que ballesa*: 'xerrameca insistent i que tracta de diverses coses' (s.v. *ballesa*, DCVB).
- 275 *fins y afins*] es parodia el llenguatge vulgar redundant amb termes sinònims i parònims, el segon dels quals, encara que es tracta d'una variant usada també per autors cultes (vid. s.v. *afins*, DCVB) i particularment present en alguns dialectes (vid. s.v. *fins*, DECLC), té connotacions vulgars per la pròtesi *a-*.
- 314 *pampres*] variant de *pàmpol* (usat a la 1.105), que coincideix amb la forma francesa (vid s.v. *pàmpol*, DECLC).
- 321 carrer de Semoleras de Barcelona] existent actualment.
- 332 *matrimoni civil*] el matrimoni civil, promogut pels laïcistes, havia arribat a ser obligatori (des del 18 de juny de 1870 al 19 de febrer de 1875, en què queda reduït als qui no professen la religió catòlica). Aquest polèmic tema és present a diverses obres literàries, entre les quals destaca el sànet de Joaquim M. BARTRINA, *Lo matrimoni civil* (Reus 1869).
- 346 *moro de foch*] 'aparell pirotècnic consistent en una peça en forma de cap de moro, plena de carretilles, que, posada al cap d'amunt dels castells de focs artificials, engega les carretilles en totes direccions' (s.v. *moro*, *mora*, DCVB).
- 355 *columbriana*] 'columbiana' (s.v. *columbriana*, DCVB).
- 362 *rucas*] 'pèls curts que creixen en el clatell' (s.v. *ruca*, DCVB).
- 366 *mocador d'herbas*] 'mocador de farcell' (DGLC).
- 366 *bolera*] 'ballarina' (vid. DCVB, DECLC).
- 384 *guassa*] castellanisme, *guasa*.
- 405 *Art del Paigés*] «L'Art del Pagés».